

การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม กรณีศึกษาการเพาะพันธุ์ปลาของชุมชนบ้านยางน้อย
ตำบลยางน้อย อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ระหว่าง พ.ศ. 2528-2560
Socio-economic Changes : A Case Study of Ban Yang Noi Community,
Tambon Yang Noi, Amphoe Kosum Phisai,
Maha Sarakham Province during 1985-2017

ไกรสร แสมเมืองจีน

Kaison saenmuangchin

ครุศาสตรมหาบัณฑิต/ภาควิชาสังคมศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

วันที่รับบทความ (Received) 30 พ.ค. 2562

วันที่ได้รับบทความฉบับแก้ไข (Revised) 4 ก.ค. 2562

วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) 9 ก.ค. 2562

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม จากการประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลาของชาวบ้านยางน้อย ตำบลยางน้อย อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ระหว่าง พ.ศ.2528-2560 กลุ่มเป้าหมายเป็นกลุ่มผู้รู้ในหมู่บ้าน ผู้ประกอบอาชีพเป็นตัวแทนจำหน่าย เจ้าหน้าที่ของรัฐหรือองค์กรของรัฐที่ให้การสนับสนุนและเกี่ยวข้อง เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างและสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง รวมทั้งการสังเกต แล้วนำเสนอผลการศึกษาด้วยวิธีพรรณนาวิเคราะห์

ผลการศึกษาพบว่า การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนสามารถแบ่งออกเป็น 3 ช่วงเวลา คือ ช่วงที่ 1 ก่อนพ.ศ.2528 โดยภาพรวม พบว่า ชาวบ้านยางน้อยประกอบอาชีพทำนา โดยอาศัยน้ำฝนเป็นหลัก เป็นการทำนาแต่พอกินพอใช้เป็นการทำนาตามแบบแผนที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษไม่พึ่งพาเทคโนโลยีจากภายนอก มีลักษณะตามแบบชุมชนอีสานทั่วไป ซึ่งเหมือนกันทุกครัวเรือนปัจจัยพื้นฐานในการดำเนินชีวิตยังสามารถพึ่งพาธรรมชาติได้เกือบครบวงจร เป็นไปตามแบบสังคมเกษตรดั้งเดิมเมื่อหมดฤดูกาลทำงานหรือรดต้นกล้าโต ชาวบ้านบางคนก็ไปรับจ้างหาเงินมาจุนเจือครอบครัวที่กรุงเทพฯ หรือต่างจังหวัด ส่วนคนที่ไม่ไปก็อยู่บ้านเลี้ยงลูกหลาน

ช่วงที่ 2 พ.ศ.2528- พ.ศ.2542 โดยภาพรวม พบว่า ชาวบ้านยางน้อยส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลักและทำอาชีพรองคือการเพาะพันธุ์ปลา เริ่มครั้งแรกเมื่อ พ.ศ.2528 หลังจากที่ได้โครงการชลประทานหนองหวาย อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่นได้ทำโครงการชลประทานผ่านอำเภอโกสุมพิสัย ชุมชนบ้านยางน้อยมีคลองชลประทานเขื่อนหนองหวายไหลผ่านทิศตะวันตก ทิศเหนือและตอนกลางของหมู่บ้านทำให้พื้นที่บริเวณรอบหมู่บ้านเหมาะแก่การทำเกษตรกรรมและการเพาะพันธุ์ปลาเพื่อส่งขายทำให้ชาวบ้านเปลี่ยนอาชีพหลักจากอาชีพเกษตรกรรมเปลี่ยนมาประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลาจำหน่ายแทนจากนั้นก็เติบโตขยายวงกว้างขึ้น จากการประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลา จำหน่ายกันทั้งในตำบลและตำบลใกล้เคียง จนทำให้มี

ฐานะความเป็นอยู่ดีขึ้นและรายได้ขึ้นดังนั้นชาวบ้านจึงยึดเป็นอาชีพหลัก การเพาะพันธุ์ปลาเพื่อจำหน่ายได้ทำให้วิถีชีวิตของชาวบ้านอย่างน้อยเปลี่ยนไปอย่างสิ้นเชิง ทั้งนี้ เนื่องจากรูปแบบและวิธีการผลิตตั้งแต่ขั้นตอนการเพาะพันธุ์ปลา การดูแลรักษา การจำหน่าย รายได้ รายจ่ายต่างๆ วิธีการติดต่อทางการค้าเพื่อขายปลาและมีการแข่งขันการสะสมเครื่องอำนวยความสะดวกภายในครอบครัว มีการเปิดกิจการต่างๆในชุมชนไม่ว่าจะเป็นร้านค้าประเภทต่างๆ เช่นร้านซ่อมรถยนต์/รถมอเตอร์ไซด์ ร้านขายอุปกรณ์ก่อสร้าง ร้านตัดผม ร้านเสริมสวย ร้านขายอาหารตามสั่ง ปั่นน้ำมัน ฯลฯ

ช่วงที่ 3 พ.ศ.2543-พ.ศ.2560 โดยภาพรวม พบว่า เป็นช่วงที่มีการขยายกิจการและการลงทุนของผู้ประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลา ทำให้ผู้ประกอบอาชีพมีฐานะความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น มีเงินเก็บออมในรูปแบบอื่นๆ เช่นการลงทุน การขยายกิจการ ซื้อทรัพย์สินอื่นๆเช่น รถยนต์ ทองรูปพรรณ ที่ดิน ขยายที่อยู่อาศัย เครื่องใช้ไฟฟ้าและเครื่องอำนวยความสะดวกต่างๆ และให้ญาติพี่น้องกู้ยืม เพราะมีรายได้มากขึ้นจากการขายลูกปลา การคมนาคมสะดวกมากกว่าในอดีตทำให้ลูกค้ามาซื้อปลาได้ที่หน้าฟาร์ม ผลกำไรจึงมีมาก จึงมีการจัดตั้งสหกรณ์ประมงผู้เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำโกสุมพิสัยจำกัดขึ้นและมีการอบรม การนำเทคโนโลยีใหม่ๆมาทำการเพาะเลี้ยงปลา ด้วยการสนับสนุนของหน่วยงานของรัฐและมหาวิทยาลัย

คำสำคัญ : การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม, การเพาะพันธุ์ปลา, ชุมชนบ้านยางน้อย

Abstract

This research aimed to study economic and social changes from fish breeding career of Yang Noi villagers, Yang Noi Subdistrict, Kosum Phisai District, Maha Sarakham Province during 1985-2017. Target groups were those who know the village. Professionals were dealers, government officials or government organizations that provide support and involvement. The tools used for collecting data were structured interviews and unstructured interviews including observation and presented the study results with descriptive analysis method.

The study indicated that the economic and social changes of the community can be divided into 3 periods.

Period 1st, before 1985, as a whole, Yang Noi villagers performed rice farming. based on rainwater, i was a rice farming, but enough to eat. It was a rice farming plan that has been taken from ancestors. That did not rely on external technology: a typical Isan community, which was the same in every household that they still rely on nature basic factors in life. According to the traditional agricultural society, when the season was over or waiting for the seedlings to grow, some villagers went to earn money for family microorganisms in Bangkok or other provinces. While those, who did not go, live at home to feed their children.

Period 2nd, 1985-1999, as a whole, it was found that the majority of Yang Noi villagers was agricultural workers and followed with fish breeding. in 1985, after the Nong Wai Irrigation Project, Nam Phong District, Khon Kaen Province, conducted irrigation projects through Kosum

Phisai District, Ban Yang Noi community had an irrigation canal, Nong Wai Dam, through the west. The north and the middle of the village made the surrounding area of the village suitable for farming and fish breeding for sale, the villagers changed their main occupation from the agricultural career to fish breeding business instead. Growing and expanding from fish breeding sold in both districts and nearby districts making the status of life being better and richer. Breeding of fish for sale has completely changed the way of life of Yang Noi villagers completely because the form and method of production from fish breeding, maintenance, distribution, income, expenses and trade contact methods for sale. There were various businesses in the community, whether there are different types of shops such as car repair shop / motorcycle repair, construction equipment store, barber shop, beauty salon, food shop, order shop, gas station, etc.

Period 3rd, 2000 - 2017, as a whole, it was found that the expansion and investment of fish breeding professionals Made the villagers a better living status, there were savings in other forms, such as investment, business expansion, buying other assets such as cars, gold jewelry, land, expanded housing, electrical appliances and facilities and borrowing because of more income from the sale, there was more convenience in the past that customers came to buy fish at the farm. The profits were so great. Therefore, the establishment of the Kosum Phisai Aquaculture Cooperative Limited was established and there was training to bring new technology to fish culture with the support of government agencies and universities.

Keywords: Economic and Social Changes, Fish Breeding, Ban Yang Noi Community

บทนำ

ประเทศไทยมีการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างชัดเจน นับตั้งแต่มีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2504) เป็นการพัฒนาประเทศโดยเร่งรัดอัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจ เน้นการผลิตเกษตรกรรมสมัยใหม่ (Modern Agriculture) โดยการใช้ความรู้ทางวิทยาศาสตร์และเครื่องจักรกลมาใช้ในการผลิต เพื่อการค้ามากขึ้นเปลี่ยนรูปแบบการผลิตเพื่อยังชีพเป็นการผลิตเพื่อการพาณิชย์ แข่งขันกับต่างประเทศมากขึ้น (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2539) ชาวนาถูกผนวกเข้ากับทุนนิยม มีการผลิตที่ตอบสนองต่อระบบเศรษฐกิจทั้งภายในประเทศและกระแสความต้องการของตลาดโลก

การพัฒนาประเทศที่ต้องเผชิญกับปัญหาการเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์ทางเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งเกิดขึ้นในช่วงของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525-พ.ศ. 2529) ได้แก่ในช่วงต้นปี พ.ศ. 2522 เกิดวิกฤตการณ์ “ราชาเงินทุน” ทำให้ตลาดเอ็กซนรายย่อยหมดตัว และเกิดภาวะเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลก ในปี พ.ศ. 2525 เกิดวิกฤตการณ์ราคาน้ำมัน ส่งผลให้เกิดอัตราเงินเฟ้อภายในประเทศ เนื่องจากกลุ่มโอเปคได้ขึ้นราคาน้ำมัน ปัญหาการขาดดุล บัญชีเดินสะพัดในระดับสูง ภาคเอกชนชบเซา (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2534) ในที่สุตธัฐบาล พล.อ. เปรม ติณสูลานนท์ ต้องตัดสินใจลดค่าเงินบาทลง ทำให้แรงงานในเมืองใหญ่ ต้องเดินทางกลับชนบท หรือบ้านเกิดตนเอง

ความผันผวนในภาวะเศรษฐกิจโลก นับตั้งแต่การเกิดความซบเซาอย่างหนักอันเนื่องมาจากวิกฤตการณ์น้ำมัน ตลอดจนการเปลี่ยนโครงสร้างเศรษฐกิจระหว่างประเทศและการพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 6 พ.ศ. 2530 - พ.ศ. 2534 มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาบุคคลให้มีความรู้ ความคิด และพละทานามัยที่สมบูรณ์ มีทักษะในการสร้างอาชีพ และคุณภาพของประชากร ทำให้สภาพต่างๆ ของหมู่บ้านในชนบทเกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งทางเศรษฐกิจและสภาพสังคม (สหกรณ์ประมงตำบลยางน้อย, 2555) ทั้งนี้เพราะมีการระดมทรัพยากรจากแหล่งต่างๆ ที่มีอยู่นอกชุมชน เพื่อให้การพัฒนาบรรลุตามเป้าหมายที่วางไว้อย่างมีประสิทธิภาพ การดำเนินการดังกล่าวส่งผลให้โครงสร้างด้านต่างๆ ของสังคมระดับท้องถิ่นต้องเปลี่ยนแปลงไป

ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของระบบเศรษฐกิจส่งผลกระทบต่อสังคมไทยทั้งด้านครอบครัวสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งปัญหาดังกล่าวจำเป็นต้องหาทางแก้ไขควบคู่ไปกับการปรับแนวทางการพัฒนาประเทศให้เหมาะสมกับสถานการณ์ รัฐบาลได้เล็งเห็นความสำคัญและให้ความสนใจอย่างยิ่งสำหรับการพัฒนาชนบท ซึ่งการให้ความสำคัญกับการพัฒนาชนบทเป็นสิ่งจำเป็นอย่างเร่งด่วน ด้วยเหตุผลที่ว่าประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศประมาณร้อยละ 80 อาศัยอยู่ในชนบท ด้อยความเจริญ มีการศึกษาต่ำ มีฐานะทางเศรษฐกิจยากจน และประสบปัญหาด้านสุขภาพอนามัย ซึ่งปัญหาดังกล่าวล้วนแล้วแต่เป็นอุปสรรคที่สำคัญต่อการพัฒนาประเทศ จำเป็นต้องได้รับการแก้ไขโดยรีบด่วนและกำหนดแนวทางที่เหมาะสมรัดกุมตามสภาพปัญหาและความต้องการของชุมชน และช่วงเวลาที่ผ่านมาที่ราคาข้าวตกต่ำ เกษตรกรจำนวนมากได้หันไปทำอาชีพอื่นๆ เพิ่มมากขึ้นหรือละทิ้งอาชีพเกษตรกรรมไปสู่ภาคอุตสาหกรรมมากขึ้น ภาวะที่เกิดขึ้นดังกล่าวนี้ นำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศอย่างชัดเจน จนทำให้เกิดการศึกษาระบบการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในพื้นที่ต่างๆ (กาญจนา เหล่าโชคชัยกุล, 2552) จึงเกิดโครงการต่างๆ เพื่อแก้ไขปัญหา เช่น โครงการชลประทานหนองหวาย อำเภอโนนน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น

ในอดีตชาวบ้านในชุมชนบ้านยางน้อยส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนา โดยอาศัยน้ำจากแหล่งน้ำธรรมชาติและน้ำฝนเป็นหลัก เมื่อว่างเว้นจากการทำนา คนในวัยแรงงานจะอพยพไปรับจ้างที่ต่างจังหวัดหรือกรุงเทพมหานคร เมื่อเข้าสู่ฤดูทำนาจึงเดินทางกลับหมู่บ้าน จนถึงช่วงปี พ.ศ. 2528 กรมชลประทานได้ดำเนินการก่อสร้างระบบส่งน้ำฝั่งซ้ายของลำน้ำพอง คือโครงการชลประทานหนองหวาย อำเภอโนนน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น ได้ก่อสร้างคูน้ำและการจัดรูปที่ดินในพื้นที่ระบบส่งน้ำฝั่งซ้ายตอนล่าง ในเขตอำเภอเชียงยืน อำเภอโกสุมพิสัย หลายตำบล ทำให้ชาวนาสามารถทำนาปีละ 2 ครั้ง ในการทำงานนั้นเกษตรกรบางครัวเรือนมีการขุดบ่อเลี้ยงปลาในนาข้าวของตนหรือจากบ่อที่ขุดดินขึ้นมาเพื่อถมทำคลองส่งน้ำ และพบว่าเมื่อทำการเพาะเลี้ยงลูกปลามากขึ้นจะสามารถจำหน่ายได้ และมีรายได้ตลอดปีส่งผลให้ฐานะความเป็นอยู่ดีขึ้นตามลำดับ ดังนั้นจำนวนผู้เลี้ยงปลาจึงขยายเพิ่มมากขึ้นจนยึดเป็นอาชีพหลักแทนอาชีพทำนา ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนบ้านยางน้อย

ในการวิจัยครั้งนี้ ได้เลือกพื้นที่บ้านยางน้อย เนื่องจากชาวบ้านได้เปลี่ยนอาชีพจากทำนามาทำอาชีพประมงน้ำจืดมากกว่าพื้นที่อื่นและทำต่อเนื่องมายาวนาน ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างชัดเจน และเป็นหมู่บ้านต้นแบบการทำประมงน้ำจืด เป็นสถานที่ตั้งของสหกรณ์ประมงน้ำจืดอำเภอโกสุมพิสัย และได้รับรางวัลดีเด่น จากจังหวัดมหาสารคามเมื่อปี พ.ศ. 2544 ดังนั้นจึงมีความน่าสนใจที่จะทำการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม อันเป็นผลมาจากการประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลา การวิจัยครั้งนี้สามารถเป็นแนวทางในการพัฒนาการประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลา จะช่วยให้ชุมชนบ้านยางน้อยและ

ชุมชนอื่นที่ประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลา ให้สามารถเรียนรู้อดีตเพื่อปรับตัวให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในอนาคตและจะเป็นอาชีพหลักที่มั่นคงของชาวบ้านอย่างน้อยและชุมชนอื่นต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมจาก การประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลาของชาวบ้านอย่างน้อย ตำบลยางน้อย อำเภอกอสุมปี่สย จังหวัดมหาสารคาม ระหว่าง พ.ศ. 2528-พ.ศ.2560

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ใช้วิธีศึกษาจากเอกสาร และการศึกษาภาคสนาม โดยมีขั้นตอนในการดำเนินการดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาจากเอกสาร เป็นการศึกษาเอกสารและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจากแหล่งข้อมูลต่างๆ เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาเป็นพื้นฐานในการศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม จากการประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลาของชุมชนบ้านยางน้อย ตำบลยางน้อย อำเภอกอสุมปี่สย จังหวัดมหาสารคาม โดยศึกษาจากแหล่งข้อมูลดังนี้

1. สำนักวิทยบริการและเทคโนโลยีสารสนเทศมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
2. สำนักวิทยบริการมหาวิทยาลัยมหาสารคาม
3. ศูนย์ข้อมูลและสารสนเทศวิทยาลัยเกษตรและเทคโนโลยีมหาสารคาม
4. ศูนย์ข้อมูลข่าวสาร องค์การบริหารส่วนตำบลยางน้อย
5. ศูนย์สารสนเทศสหกรณ์ประมงน้ำจืด อำเภอกอสุมปี่สย
6. สำนักงานเกษตรอำเภอกอสุมปี่สย
7. ศูนย์ข้อมูลกรมชลประทานบำรุงรักษาหนองหวาย สำนักงานชลประทานที่ 6 จังหวัดขอนแก่น (สชป.6 ขอนแก่น)

ขั้นตอนที่ 2 การศึกษาภาคสนามในการวิจัยครั้งนี้ เริ่มตั้งแต่ 1 มกราคม พ.ศ.2561 ถึง 1 ธันวาคม พ.ศ.2561 ใช้การศึกษา 2 รูปแบบ คือ

1. การสังเกตแบบมีส่วนร่วม คือ สังเกตกิจกรรมต่างๆของชุมชน เป็นการสำรวจ สังเกต เข้าพบผู้นำชุมชน โดยผู้วิจัยได้เริ่มสังเกตและบันทึกข้อมูลสภาพแวดล้อมทั่วไปของชุมชนบ้านยางน้อย ตำบลยางน้อย อำเภอกอสุมปี่สย จังหวัดมหาสารคาม หลังจากสังเกต ได้เข้าพบผู้นำชุมชนและสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับชาวบ้าน พูดถึงเรื่องทั่วไปและประวัติของชุมชน ทั้งเรื่องทางเศรษฐกิจและสังคมประเพณีวัฒนธรรมทำให้ได้ข้อมูลคร่าวๆ และได้รู้ถึงข้อมูลหลักในชุมชน ข้อมูลเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมและกระบวนการประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลา หลังจากนั้นผู้วิจัย ได้นำข้อมูลที่ได้จากการสำรวจ สังเกต รวมทั้งเอกสารทางราชการที่เกี่ยวข้องมาทำการวิเคราะห์ร่วมกันและจัดลำดับความต่อเนื่องของข้อมูล และตั้งประเด็นหัวข้อคำถามในการสัมภาษณ์

2. การสัมภาษณ์ ใช้การสัมภาษณ์ที่มีโครงสร้างและไม่มีโครงสร้าง แหล่งข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม จำนวน 96 คน ดังต่อไปนี้

กลุ่มแรก กลุ่มผู้ประกอบการและจำหน่ายพันธุ์ปลา ได้แก่

1. ผู้ประกอบอาชีพเป็นตัวแทนจำหน่าย (ขายส่งตามหมู่บ้านต่าง ๆ) ลูกปลารายย่อยโดยไม่มีฟาร์มเป็นของตนเอง รับจากฟาร์มใหญ่ จำนวน 15 คน

2. ผู้ประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลา ฟาร์มขนาดเล็ก เนื้อที่ 1-5 ไร่ จำนวน 25 คน

3. ผู้ประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลา ฟาร์มขนาดกลาง เนื้อที่ 6-10 ไร่ จำนวน 20 คน

4. ผู้ประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลา ฟาร์มขนาดใหญ่ เนื้อที่ 11 ไร่ขึ้นไป จำนวน 20 คน

กลุ่มที่สอง ผู้รู้ในหมู่บ้าน ได้แก่ 1) ผู้ริเริ่มเพาะพันธุ์ปลา 2) ปราชญ์ชาวบ้าน 3) ผู้ริเริ่มรวมกลุ่มเพาะพันธุ์ปลา 4) กำนัน 5) ผู้ใหญ่บ้าน 6) ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน 7) ตัวแทนคณะกรรมการหมู่บ้าน 8) ครูที่มีประสบการณ์ในพื้นที่และมีความรู้เกี่ยวกับการเพาะพันธุ์ปลาเป็นเวลานาน รวมจำนวน 8 คน

กลุ่มที่สาม เจ้าหน้าที่ของรัฐหรือองค์กรของรัฐที่ให้การสนับสนุนและเกี่ยวข้อง ได้แก่ 1) เจ้าหน้าที่สำนักงานสหกรณ์ อำเภอกอสุมปิสัย 2) เจ้าหน้าที่สหกรณ์จังหวัดมหาสารคาม 3) เจ้าหน้าที่สำนักงานประมงจังหวัดมหาสารคาม 4) เจ้าหน้าที่สถานีประมงน้ำจืดจังหวัดมหาสารคาม 5) เจ้าหน้าที่สำนักงานชลประทานจังหวัดขอนแก่น 6) เจ้าหน้าที่สำนักงานเกษตรอำเภอกอสุมปิสัย 7) เจ้าหน้าที่สำนักงานเกษตรจังหวัดมหาสารคาม 8) เจ้าหน้าที่สหกรณ์ประมงผู้เลี้ยงสัตว์น้ำโกสุมพิสัยตำบลยางน้อย รวม จำนวน 8 คน

ขั้นตอนที่ 3 นำข้อมูลที่ได้ทั้งหมดมาจัดหมวดหมู่ดูความครบถ้วนของข้อมูลว่าสามารถตอบวัตถุประสงค์ได้ ถ้าข้อมูลที่ได้ไม่ชัดเจนต้องเข้าไปเก็บข้อมูลเพิ่มเติมเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ชัดเจน ครบถ้วน และถูกต้อง

การวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์และนำเสนอโดยการพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

สรุปผลการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ เป็นการวิจัยเพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม จากการประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลาของชุมชนบ้านยางน้อย ตำบลยางน้อย อำเภอกอสุมปิสัย จังหวัดมหาสารคาม ในประเด็นสำคัญ 2 ประการคือ การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม กรณีศึกษาการเพาะพันธุ์ปลาของชุมชนบ้านยางน้อย ระหว่างปี พ.ศ. 2528 – ปี พ.ศ. 2560 โดยใช้การศึกษา เอกสาร การสำรวจ การสังเกตและการสัมภาษณ์ ผู้รู้ในชุมชน ผู้ประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลา และเจ้าหน้าที่ของรัฐ ที่ให้การสนับสนุนเพาะพันธุ์ปลา และนำข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมมาวิเคราะห์ตามความมุ่งหมายโดยใช้การ พรรณนาวิเคราะห์

1. การวิจัยในครั้งนี้พอสรุปได้ว่าช่วงที่ 1 ก่อนปี พ.ศ. 2528 ชุมชนบ้านยางน้อยเป็นชุมชนเก่าแก่หมู่บ้านหนึ่ง เนื่องจากสภาพทางภูมิศาสตร์ของชุมชนมีความเหมาะสม สำหรับเป็นที่ตั้งชุมชนที่อยู่อาศัย กล่าวคือตั้งอยู่ใกล้แหล่งน้ำขนาดใหญ่ 2 แห่ง ซึ่งเป็นแหล่งอาหารที่สำคัญในอดีต ที่ตั้งของชุมชนเป็นเนินเตี้ย ๆ บริเวณรอบ ๆ ชุมชนเป็นพื้นที่ราบลุ่ม ทุ่งนา พื้นที่ทางการเกษตร ชุมชนตั้งขึ้นประมาณ พ.ศ.2410 โดยมีการอพยพมาจากเมืองเสลภูมิ (ในเขตจังหวัดร้อยเอ็ดในปัจจุบัน) ประมาณ 10 ครอบครัว มาตั้งอยู่ที่บ้านเขื่อนก่อน แล้วพาลูกหลานสำรวจพื้นที่ เมื่อเห็นว่า ดอนยางน้อย เป็นพื้นที่เหมาะแก่การตั้งบ้านขึ้น จึงพาลูกหลานย้ายมาตั้งบ้านเรือนที่ดอนยางน้อย แล้วตั้งชื่อหมู่บ้านว่า “บ้านยางน้อย” มีการอพยพติดตามมาจนชุมชนขยายใหญ่ขึ้น บ้านยางน้อยแบ่งออกเป็น 3 หมู่บ้านได้แก่ บ้านยางน้อยหมู่ที่ 1 หมู่ที่ 2 และหมู่ที่ 14 ชุมชนบ้านยางน้อยตั้งอยู่ห่างจากศาลากลางจังหวัดมหาสารคามประมาณ 32 กิโลเมตร ห่างจากตัวอำเภอกอสุมปิสัย 7 กิโลเมตร

ช่วงที่ 2 ระหว่าง พ.ศ.2528-พ.ศ.2542 ชาวบ้านอย่างน้อยส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก และทำอาชีพรอง คือ การเพาะพันธุ์ปลาดั้งแรกเมื่อ พ.ศ.2528 หลังจากที่ได้โครงการชลประทานหนองหวาย อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น ได้ทำโครงการชลประทานผ่านอำเภอกอสุ่มพิสัย ชุมชนบ้านยางน้อย มีคลองชลประทานเชื่อมหนองหวายไหลผ่านทิศตะวันตก ทิศเหนือ และตอนกลางของหมู่บ้านทำให้พื้นที่บริเวณรอบหมู่บ้านเหมาะแก่การทำเกษตรกรรมและการเพาะพันธุ์ปลาเพื่อส่งขายทำให้ชาวบ้านเปลี่ยนอาชีพหลักจากอาชีพเกษตรกรรมเปลี่ยนมาประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลาจำหน่ายแทน จากนั้นกิจการก็เติบโตขยายวงกว้างขึ้น จากการประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลา จำหน่ายกันทั้งในตำบลและตำบลใกล้เคียง จนทำให้มีฐานะความเป็นอยู่ดีขึ้น และร่ำรวยขึ้น โดยมีกระบวนการเพาะพันธุ์ปลาดังนี้ ก่อนที่จะเอาปลาตัวโตเต็มวัยเจริญพันธุ์ มาทำการรีดไข่ และน้ำเชื้อเพื่อผสมพันธุ์กันนั้นจะต้องฉีดฮอร์โมนเพศเร่งก่อนโดยแยก ปลาตะเพียน ปลานิล ต้องมีอายุตั้งแต่ 8 เดือนขึ้นไป ปลาไน ปลาดุก ต้องมีอายุตั้งแต่ 6-8 เดือนขึ้นไป ปลายี่สก ปลานวลจันทร์ ต้องมีอายุตั้งแต่ 1-2 ปีขึ้นไปยิ่งดี เมื่อฉีดฮอร์โมนให้กับปลา นานประมาณ 6-8 ชั่วโมงก็ทำการรีดไข่ และน้ำเชื้อตัวผู้ออกมาผสมกันเสร็จแล้วจะทิ้งไว้ประมาณ 2 คืนหรือ 2 วัน ไข่ก็จะฟักออกมาเป็นตัวอ่อน แต่ถ้าเป็นฤดูหนาวอุณหภูมิต่ำอาจจะใช้เวลาประมาณ 3-4 คืนไข่ถึงจะแตกเป็นตัวอ่อนซึ่งระยะนี้ตัวอ่อน หรือการฟักไข่จะฟักอยู่ในบ่อน้ำที่ทำด้วยปูนซีเมนต์ ที่ทำเป็นบ่อฟักไข่ เมื่อแตกเป็นตัวอ่อนแล้ว จะนำมาฟักที่บ่ออนุบาล หลังจากนั้นอีกประมาณ 1 สัปดาห์ ก็เอาลูกปลาจากบ่ออนุบาล ลงบ่อดินที่เตรียมไว้แล้ว ระยะนี้จะใช้เวลาประมาณ 20-30 วัน ก็จะจับขึ้นจำหน่ายได้ การจำหน่ายลูกปลานั้นราคาจะเป็นไปตามแต่ชนิดของปลา โดยจะมีพ่อค้าจากตำบลใกล้เคียง อำเภอรือหรือจังหวัดอื่น ในภาคอีสานแม้กระทั่งจากกรุงเทพฯ เว้นจังหวัดทางภาคใต้ พ่อค้าจะมาซื้อไปขายต่ออีกทอดหนึ่ง ไม่มีช่วงเวลาวางเลย จากบ่อเป็นตัวอ่อนก็แยกลงบ่อเลี้ยง ให้อาหารต่อมาก็จับขาย แล้วก็ฉีดฮอร์โมนเพศเสร็จแล้วก็รีดไข่และน้ำเชื้อผสม เมื่อผสมเสร็จก็แตกเป็นตัวอ่อน ทำอย่างนี้ตลอดทั้งปี หากช่วงระยะเวลาที่ทางราชการไม่ส่งน้ำชลประทานหนองหวายมาให้ เจ้าของบ่อและคนงานก็จะทำการวิดน้ำออกจากบ่อหนึ่ง ไปไว้อีกบ่อหนึ่ง ตากบ่อให้แห้งเพื่อฆ่าเชื้อโรค แล้ววิดน้ำจากบ่ออื่นเข้ามาเพื่อเลี้ยงลูกปลา ทำสลับกันไปเรื่อยๆ ตามความเหมาะสม มีอาชีพทำตลอดปี

ช่วงที่ 3 ระหว่าง พ.ศ.2543-พ.ศ.2560 โดยภาพรวมพบว่า การประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลาทำให้ผู้ประกอบการอาชีพมีฐานะความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น มีเงินเก็บออมด้วยการฝากธนาคารที่ตนเป็นลูกหนี้และเก็บออมในรูปแบบอื่นๆ เช่นการลงทุนการขยายกิจการ ซื้อทรัพย์สินอื่นๆเช่น รถยนต์ ทองรูปพรรณ ที่ดิน ขยายที่อยู่อาศัย เครื่องใช้ไฟฟ้าและเครื่องอำนวยความสะดวกต่างๆ และให้ญาติพี่น้องกู้ยืม เพราะมีรายได้มากขึ้นจากการขายลูกปลาหน้าฟาร์มมากขึ้น การเดินทางสะดวกมากกว่าในอดีต พ่อค้าคนกลางหรือผู้ที่ต้องการซื้อลูกปลาสามารถเดินทางมาซื้อเองได้สะดวก สามารถขายได้ในปริมาณมากๆ ลดค่าใช้จ่ายในการเดินทางออกเร่ขาย ได้มีการนำเทคโนโลยีที่ช่วยในการโฆษณา มีการนำเทคโนโลยีใหม่ๆมาทำการผลิตเพาะเลี้ยงปลามากขึ้น ด้วยการสนับสนุนของหน่วยงานของรัฐและมหาวิทยาลัยให้ความรู้แก่ผู้ประกอบการอาชีพเพาะพันธุ์ปลา สามารถนำไปพัฒนาอาชีพของตนเสริมสร้างขีดความสามารถในการแข่งขันให้แก่ผู้ประกอบการอาชีพเพาะพันธุ์ปลา คือเมื่อมีความหลากหลายทางเทคโนโลยีเข้ามาอำนวยความสะดวก ทำให้มีความเชื่อมั่นในการประกอบอาชีพของตนเองมากขึ้น และยังพบว่า การเข้ามาของพ่อค้าคนกลางหรือผู้ที่ต้องการซื้อลูกปลาตามหน้าฟาร์มในชุมชนทำให้เกิดการขายตัวของร้านค้าที่ค้าขายอุปกรณ์การเพาะพันธุ์ปลาและอุปกรณ์การก่อสร้างเป็นจำนวนมาก รวมทั้ง ปั้มน้ำมันและร้านซ่อมรถ ร้านอาหาร ร้านตัดผม ร้านรับจำนำ ร้านถ่ายเอกสาร ร้านคอมพิวเตอร์ ร้านซ่อมเครื่องใช้ไฟฟ้า ร้านอุปกรณ์การเกษตรและอื่นๆอีกมากมาย

เปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนบ้านยางน้อยในช่วงที่มีการประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลา จำหน่าย ระหว่างปี พ.ศ.2528-พ.ศ.2560

1. ช่วงก่อน พ.ศ.2528 สภาพเศรษฐกิจของชุมชนบ้านยางน้อย โดยภาพรวม พบว่า การประกอบอาชีพของชาวบ้านยางน้อย เป็นการทำนาเป็นส่วนใหญ่ เป็นการทำนาแต่พอกินพอใช้เป็นการทำนาตามแบบแผน ที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ ไม่พึ่งพาเทคโนโลยีจากภายนอก มีลักษณะตามแบบชุมชนอีสานทั่วไป ซึ่งเหมือนกันทุกครัวเรือนปัจจัยพื้นฐานในการดำเนินชีวิตยังสามารถพึ่งพาธรรมชาติได้เกือบครบวงจร เป็นไปตามแบบสังคมเกษตรดั้งเดิม เมื่อหมดฤดูกาลทำงานหรือรอต้นกล้าโต ชาวบ้านบางคนก็ไปรับจ้างหาเงินมาจุนเจือครอบครัวที่กรุงเทพฯ หรือต่างจังหวัด ส่วนคนที่ไม่ไปก็อยู่บ้านเลี้ยงลูกหลาน

2. การเปลี่ยนแปลงด้านสังคม ก่อนปี พ.ศ.2528 โดยภาพรวม พบว่า ระบบสังคมของชุมชนบ้านยางน้อยชาวบ้านมีความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัวและระหว่างเครือญาติมีความสามัคคีช่วยเหลือกันเป็นอย่างดี คนชุมชนจะอยู่ร่วมกันแบบพี่น้องหรือเครือญาติ มีการช่วยเหลือเกื้อกูล พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ประกอบอาชีพพึ่งพิงธรรมชาติประเพณีปฏิบัติตาม หลักธรรมทางศาสนา ขนบธรรมเนียม จารีต ประเพณีและวัฒนธรรมในชุมชนให้ความร่วมมือกับกิจกรรมในชุมชนเป็นอย่างดี

ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มต่างๆ ทางสังคม มีลักษณะช่วยเหลือกัน อำนาจการปกครองใช้ความเป็นอาวุโสของชุมชน ผู้อาวุโสแต่ละคนเป็นส่วนสำคัญต่อกิจกรรมในกลุ่มสังคมต่างๆ และมีความสำคัญไปคนละอย่าง เช่น พ่อจ้าวเป็นผู้นำประกอบพิธีกรรมของชุมชนตามฮีตสิบสองหรือประเพณี 12 เดือน หมอธรรมมีหน้าที่เกี่ยวกับการปฏิบัติรักษา ชาวบ้านเรียกว่า คลองสิบสี่ หมายถึงแนวทางที่คนทั่วไป พ่อบ้านแม่เรือน ลูกหลานตลอดจนผู้ที่มีหน้าที่ปกครองบ้านพึงปฏิบัติ 14 ข้อ และการแต่งงานปกติจะให้ฝ่ายชายหรือลูกเขยมาอยู่บ้านฝ่ายหญิง เพื่อช่วยในด้านการเกษตรกรรม มีการทำพิธีกรรมเลี้ยงผีตาแฮก เพื่อให้ปลุกข้าวดี ให้ผีตาแฮกคุ้มครองผลผลิต แนวความคิดของชาวบ้านในชุมชน เป็นไปตามแบบแผนประเพณีดั้งเดิม ผสมผสานระหว่างความเชื่อแบบพื้นบ้าน พุทธศาสนาผสมผสานกับความเชื่อเรื่องผีหรือสิ่งเหนือธรรมชาติ มีวัดเป็นศูนย์กลาง วัดนอกจากจะเป็นศูนย์กลางกิจกรรมของชุมชนในเรื่องการทำบุญแล้วยังเป็นศูนย์กลางการศึกษา กิจกรรมต่าง ๆ สืบทอดมาจากการปฏิบัติร่วมกันในชุมชน จนเข้าใจกฎเกณฑ์และหลักยึดที่ได้กระทำร่วมกัน

2.1 ช่วง พ.ศ.2528-พ.ศ.2542 การเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ โดยภาพรวม พบว่า หลังจากที่มีระบบชลประทานหนองหวาย ทำให้ชาวบ้านยางน้อยสามารถทำนาได้ตลอดทั้งปี ทั้งนาปีและนาปรัง และเริ่มประกอบอาชีพเพาะเลี้ยงปลาจำหน่ายด้วยเพราะมีน้ำอุดมสมบูรณ์โดยมีจุดเริ่มต้นคือ เมื่อปี พ.ศ.2528 ได้มีนายช่างชลประทานหัวหน้าสำรวจสร้างคลอง ได้ตกลงซื้อที่ดินนาติดคลองส่งน้ำของนายบุญมาเพื่อขุดพื้นที่น่านาขึ้นมาทำคันดินคลองส่งน้ำ ทำให้นายบุญมาได้บ่อน้ำขนาดใหญ่ นายบุญมามีความคิดที่จะเพาะเลี้ยงปลา จึงไปขอคำแนะนำจากพรรคพวกที่เป็นนักวิชาการสถานีประมงน้ำจืดจังหวัดขอนแก่นพร้อมนำปลามาทดลองเลี้ยงปรากฏว่าได้ผลผลิตเป็นที่น่าพอใจทำให้ก่อรายได้ และชักชวนนายวัน หล่มศรีเพาะพันธุ์ปลาจำหน่าย

2.1.1 การตัดสินใจประกอบอาชีพเพาะเลี้ยงปลาของชาวบ้านในชุมชน ส่วนใหญ่ตัดสินใจด้วยตนเอง รายได้เฉลี่ยต่อปีของชาวบ้านมีมากกว่าทำนาหลายเท่าตัว การลงทุนของผู้ประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลาส่วนมากมาจากแหล่งเงินทุนต่างๆ ที่สำคัญคือกู้ยืม และใช้ทุนส่วนตัวมากที่สุด แหล่งให้กู้คือธนาคาร ส่วนรายจ่ายประกอบด้วย ค่าจ้างแรงงาน ค่าอาหารปลา การทำบ่ออนุบาลปลา ค่าแห วนจับปลา ค่าการรักษาพยาบาล ค่าใช้จ่ายในการศึกษาเล่าเรียนบุตรหลาน การจำหน่ายเป็นทั้งการขายเร็วกว่าการขายหน้าฟาร์มมีทั้งเงินสดและเงินเชื่อเป็นรายปี

2.1.2 ฐานะทางเศรษฐกิจของผู้ประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลา มีฐานะความเป็นอยู่และวิธีการดำเนินชีวิตที่ดีขึ้นกว่าแต่ก่อน ในชุมชนบุคลที่ประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลา มีฐานะทางเศรษฐกิจที่ดี ก็มักจะมีความเป็นอยู่ที่ดี บุตรหลานได้รับการศึกษาสูง มีโลกทัศน์กว้างเพราะมีโอกาสได้พบปะกับบุคคลอื่นในระดับที่แตกต่างจากการจำหน่ายปลา

2.1.3 การเปลี่ยนแปลงด้านรายจ่าย ส่วนใหญ่ชาวบ้านมีรายจ่ายเพิ่มขึ้นคือต้นทุนสำหรับประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลา เช่น ค่าอาหารปลา ค่าจ้างแรงงาน ค่าอุปกรณ์เพาะพันธุ์ปลา ค่ารักษาพยาบาลเมื่อเจ็บป่วยที่นิยมเข้ารักษาที่โรงพยาบาลแทนหมอพื้นบ้าน การรักษาพยาบาลจึงเพิ่มมากขึ้นกว่าในอดีต ค่าใช้จ่ายในการศึกษาล่าเรียน เนื่องจากการประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลาจำหน่าย ทำให้ชาวบ้านมีรายได้ค่อนข้างแน่นอน จึงนิยมส่งบุตรหลานให้เล่าเรียนในระดับที่สูงขึ้น

2.1.4 การจำหน่ายและการตลาด มีการจำหน่ายโดยกลุ่มพ่อค้าเร่มากที่สุด กลุ่มพ่อค้าเร่ได้รับซื้อลูกปลาและนำไปจำหน่าย เพราะลูกค้าไม่สามารถมาซื้อหน้าฟาร์มได้ การเดินทางยังไม่สะดวก พ่อค้าเร่ก็นำลูกปลาไปจำหน่ายเป็นเงินเชื่อรายปี ทั้งในภาคอีสาน ภาคกลางและภาคเหนือบางส่วน แม้บางงวดราคาจะต่ำกว่าการจำหน่ายเร่เล็กน้อยแต่ก็ต้องจำหน่ายออกไป เพราะทำให้กลไกการตลาดในท้องถิ่นไม่เปลี่ยนแปลงแล้วได้เงินเก็บเป็นก้อน การได้กำไรหรือขาดทุนจะอยู่ที่การกำหนดราคาที่จำหน่าย ขึ้นอยู่กับขนาดความยาวหรือเบอร์ของตัวปลา ตลาดจำหน่าย 3 ลักษณะคือ ตลาดที่เป็นหน่วยงานของทางราชการหรือของรัฐโดยเฉพาะหน่วยงานของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ตลาดต่างจังหวัดและ ตลาดในชุมชน

2.2 การเปลี่ยนแปลงด้านสังคม พ.ศ.2528-พ.ศ.2542 พบว่า ชาวบ้านอย่างน้อยมีฐานะความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นทำให้เกิดสังคมลักษณะใหม่ ความสัมพันธ์ทางสังคมภายในครัวเรือนที่เปลี่ยนไป การเปลี่ยนรูปแบบการผลิตจากที่เคยทำนาเป็นหลัก แต่เมื่อการเพาะพันธุ์ปลาเพื่อจำหน่ายได้ทำให้วิถีชีวิตของชาวบ้านอย่างน้อยเปลี่ยนไปอย่างสิ้นเชิง ทั้งนี้ เนื่องจากรูปแบบและวิธีการผลิตตั้งแต่ขั้นตอนการเพาะพันธุ์ปลา การดูแลรักษา การจำหน่าย รายได้ รายจ่ายต่างๆ วิธีการติดต่อทางการค้าเพื่อขายปลาและมีการแข่งขันการสะสมเครื่องอำนวยความสะดวกภายในครอบครัว เช่น โทรศัพท์ โทรทัศน์ รถจักรยานยนต์ รถยนต์ เป็นต้น ทำให้ชีวิตทางสังคมหรือความสัมพันธ์ทางสังคมของสมาชิกในครอบครัว รวมถึงความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในชุมชนก็เปลี่ยนแปลงไปด้วย เนื่องจากในครัวเรือนนั้นส่วนมากจะเป็นครอบครัวเดี่ยวคือเมื่อลูกชายหรือลูกสาวแต่งงานแล้ว มักจะแยกครอบครัวออกมาสร้างบ้านใหม่ อาจจะอยู่ในบริเวณที่ดินเดิมกับบ้านพ่อแม่ กรณีเป็นลูกชายหรือลูกสาวคนเล็กเพราะต้องเลี้ยงดูพ่อแม่ ส่วนลูกคนอื่น ๆ มักจะออกไปอยู่กับสามีหรือภรรยาในหมู่บ้านเดียวกันหรือหมู่บ้านใกล้เคียง ส่วนครอบครัวที่อยู่แบบครอบครัวขยายหรือครอบครัวใหญ่เหมือนในอดีตนั้น มีอยู่บ้าง แต่ไม่มากนัก เมื่อทำอาชีพเพาะพันธุ์ปลาสักระยะหนึ่งแล้ว ครัวเรือนส่วนมากมักทำการสะสมทุนด้วยการสร้างบ้านใหม่ ขยายหรือต่อเติมบ้านหรือไม่ก็จะซื้อที่ดินเพิ่มและเมื่อมีที่ดินหลายแปลง หรือมีที่ดินแปลงใหญ่ หัวหน้าครอบครัวมักจะทำการแบ่งที่ดินแต่ละแปลงให้กับลูกแต่ละคนไปสร้างครอบครัวหรือบริหารจัดการที่ดินเป็นของตนเองไปเลย ซึ่งจะผิดหรือแตกต่างจากสมัยก่อนที่พ่อแม่หรือหัวหน้าครอบครัวมักจะไม่นค่อยแบ่งที่ดินมรดกให้กับลูกๆ แต่ละคนรวดเร็วนัก จนกว่าพ่อแม่จะแก่เฒ่าจึงมักจะทำการแบ่งชาวบ้านในชุมชนบ้านอย่างน้อยส่วนมากกลายเป็นครัวเรือนเดี่ยว ที่มีสมาชิกแค่พ่อ แม่และลูกดังกล่าว

2.2.1 ด้านความเชื่อประเพณีและความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในชุมชนบ้านอย่างน้อย อย่างไรก็ตาม ความเชื่อและประเพณีที่ชุมชนนับถือปฏิบัติสืบทอดกันมา ยังคงปฏิบัติเหมือนครั้งในอดีต แต่รูปแบบการเข้าร่วมกิจกรรมโดยเฉพาะการเข้าร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของหมู่บ้านไม่ว่าจะเป็นงานพัฒนา งานบุญ

ประเพณีหรือกิจกรรมรื่นเริงต่างๆ ได้เปลี่ยนแปลงไป มีการเข้าร่วมกิจกรรมลดลงไปอย่างเห็นได้ชัดเจน เนื่องจากชาวบ้านในแต่ละครัวเรือนนั้นต้องให้ความสำคัญและใช้เวลาหมดไปกับการทำงานตลอดทั้งกลางวันและออกจำหน่ายลูกปลาในเวลากลางวันไปตามพื้นที่ต่างๆ เมื่อมีเวลาว่างส่วนมากก็มักจะเลือกเป็นเวลาพักผ่อนนอนหลับนอนเพื่อตื่นเอาแรงไว้ทำงานต่อในตอนกลางวัน มีการช่วยกิจกรรมของหมู่บ้านด้วยการบริจาคหรือช่วยเป็นตัวแทน ความเชื่อและประเพณีที่ชุมชนนับถือปฏิบัติสืบทอดกันมา ยังคงปฏิบัติเหมือนครั้งในอดีต

3. ช่วง พ.ศ.2543-พ.ศ.2560 การเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ โดยภาพรวมพบว่า การประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลาทำให้ผู้ประกอบการอาชีพมีฐานะความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น มีเงินเก็บออมด้วยการฝากธนาคารที่ต้นเป็นลูกหนี้อยู่ และเก็บออมในรูปแบบอื่นๆ เช่น การลงทุนการขยายกิจการ ซื้อทรัพย์สินอื่นๆ เช่น รถยนต์ ทองรูปพรรณ ที่ดิน ขยายที่อยู่อาศัย เครื่องใช้ไฟฟ้าและเครื่องอำนวยความสะดวกต่างๆ และให้ญาติพี่น้องกู้ยืม เพราะมีรายได้มากขึ้นจากการขายลูกปลาหน้าฟาร์มมากขึ้น การเดินทางสะดวกมากกว่าในอดีต พ่อค้าคนกลางหรือผู้ที่ต้องการซื้อลูกปลาสามารถเดินทางมาซื้อเองได้สะดวก สามารถขายได้ในปริมาณมาก ลดค่าใช้จ่ายในการเดินทางออกเร่ขาย และ ยังพบว่า ได้มีการนำเทคโนโลยีที่ช่วยในการโฆษณา มีการนำเทคโนโลยีใหม่ๆ มาทำการผลิตเพาะเลี้ยงปลามากขึ้น ด้วยการสนับสนุนของหน่วยงานของรัฐและมหาวิทยาลัย ได้มาให้ความรู้แก่ผู้ประกอบการอาชีพเพาะพันธุ์ปลา ได้รับความรู้และเทคโนโลยีใหม่ๆ ที่จะนำไปพัฒนาอาชีพของตนสามารถเสริมสร้างขีดความสามารถในการแข่งขันให้แก่ผู้ประกอบการอาชีพเพาะพันธุ์ปลา คือเมื่อมีความหลากหลายทางเทคโนโลยีเข้ามาอำนวยความสะดวก ทำให้มีความเชื่อมั่นในการประกอบอาชีพของตนเองมากขึ้น และยังพบว่า การเข้ามาของพ่อค้าคนกลางหรือผู้ที่ต้องการซื้อลูกปลาตามหน้าฟาร์มในชุมชนทำให้เกิดการขยายตัวของร้านค้าที่ค้าขายอุปกรณ์การเพาะพันธุ์ปลาและอุปกรณ์การก่อสร้างเป็นจำนวนมาก รวมทั้ง ปั้มน้ำมันและร้านซ่อมรถ ร้านอาหาร ร้านตัดผม ร้านรับจำนำ ร้านถ่ายเอกสาร ร้านคอมพิวเตอร์ ร้านซ่อมเครื่องใช้ไฟฟ้า ร้านอุปกรณ์การเกษตรและอื่นๆ อีกมากมาย

3.1 ผลการเปลี่ยนแปลงด้านสังคม พ.ศ.2543-พ.ศ.2560 โดยภาพรวม พบว่า การประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลาของชาวบ้านอย่างน้อย ส่งผลกระทบต่อสภาพสังคมในชุมชนบ้านอย่างน้อยเป็นอย่างมาก เช่น ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครัวเรือนดีขึ้น มีความรักใคร่ปรองดอง และมีความสามัคคีให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ส่วนความสัมพันธ์ในกลุ่มเครือญาติก็ดีขึ้นเช่นกัน ตลอดจนให้คำแนะนำในการประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลา และให้หยิบยืมอุปกรณ์และอาหารปลาเป็นครั้งคราวอีกด้วย ส่วนความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบการอาชีพเพาะพันธุ์ปลา พบว่า มีความขัดแย้งกันบ้างในการจำหน่ายลูกปลาตัดราคากัน และการแบ่งปันน้ำ แต่ก็เป็นการขัดแย้งในระดับต่ำในแต่ละงวดเท่านั้น เมื่อเริ่มต้นงวดใหม่ก็ให้ความร่วมมือกันโดยผ่านประเพณีท้องถิ่นและสหกรณ์ประมงอำเภอโกสุมพิสัย

3.1.1 ความสัมพันธ์ในครอบครัวและชุมชน ผู้ประกอบการฟาร์มเพาะพันธุ์ปลา ส่วนใหญ่จะซื้ออาหารสำเร็จรูป เช่น ส้มตำไก่ย่าง ก๋วยเตี๋ยว อาหารตามสั่งตามร้านค้าในชุมชนมารับประทานในครอบครัว และให้ลูกๆ ไปซื้อกินเองตามร้านค้าในหมู่บ้านก่อนไปโรงเรียนหรือหลังเลิกเรียน และยังพบว่า มีการนำเอาค่านิยม ความเชื่อ ทัศนคติ และแบบแผนการปฏิบัติของสังคมอื่นเข้ามาสู่สังคมของชุมชน เช่น การแต่งตัว การพูด การนิยมของหรูหรา การกิน ความสะดวกสบายในการใช้จ่ายสิ่งของ และการซื้อเครื่องอำนวยความสะดวกแก่ครัวเรือน ส่วน สภาพบ้านเรือนปี พ.ศ. 2543 เป็นต้นมา พบว่า มีบ้านเรือนที่ทันสมัยรูปแบบต่างๆ มีการต่อเติมด้านล่างเป็นห้องรับแขก ห้องนั่งเล่น ห้องน้ำ ห้องครัวที่ทันสมัยกว่าในอดีต

3.1.2 ด้านศาสนาชนบประเพณีและความเชื่อ จากการศึกษาพบว่า บุญประเพณีที่ปฏิบัติส่วนมากชาวบ้านหนุ่มสาว วัยรุ่นเข้าร่วมกิจกรรมน้อยกว่าในอดีต ส่วนใหญ่จะชอบมาดูมหรสพเวลากลางคืนมากกว่าที่จะร่วมทำบุญในเวลากลางวันและผู้ที่ไม่มีเวลาก็จะทำบุญเป็นเงินให้กับผู้นำชุมชน ไม่ได้เข้าร่วมกิจกรรมในวัด สิ่งที่ยึดถือปฏิบัติเป็นประเพณีที่สืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษยังมีอยู่ พระพุทธศาสนาและวัดยังเป็นศูนย์กลางในการจัดงานบุญประเพณีในชุมชน ยังคงเป็นสถาบันที่คอยอบรมสั่งสอนชาวบ้านในชุมชน

สรุป การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนบ้านยางน้อย เกิดขึ้นจากการสร้างคลองส่งน้ำหนองหวาย จังหวัดขอนแก่น ทำให้ชาวบ้านในชุมชนเกิดแนวคิด นำปลามาเลี้ยงเพื่อบริโภคและหารายได้เสริมควบคู่กับการทำนาโดยการเพาะพันธุ์จำหน่ายในชุมชน เมื่อจำหน่ายปลาและลูกปลามากขึ้นส่งผลให้เกิดการสร้างรายได้มากกว่าทำนา ทำให้ชาวบ้านในชุมชนบางครัวเรือนเปลี่ยนอาชีพจากการทำนามาเลี้ยงปลา เพาะพันธุ์ปลาจำหน่ายแทนอาชีพทำนา ทำให้เกิดอาชีพใหม่แก่ชุมชน ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนในหลายด้าน เช่น ด้านรายได้-รายจ่าย การสะสมทุนและสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ด้านค่านิยมและความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวเครือญาติ ชุมชน และผู้ประกอบการอาชีพเพาะพันธุ์ปลาด้วยกัน เป็นต้น

อภิปรายผล

การศึกษาวิจัยเรื่อง การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม กรณีศึกษาการเพาะพันธุ์ปลาของชุมชนบ้านยางน้อย ตำบลยางน้อย อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ระหว่าง พ.ศ.2528-พ.ศ.2560 ครั้งนี้ใช้ทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่ของ พาร์สัน (ถาวร คำพิระ, 2551) ที่กล่าวว่า สังคมต้องมีโครงสร้างเพื่อปฏิบัติหน้าที่ในสังคม และมีระบวย่อยทำหน้าที่ต่างๆอย่างมีระบบระเบียบ ตามจุดมุ่งหมายของสังคมหรืออาจกล่าวได้ว่ามนุษย์ในแต่ละชุมชนแต่ละสังคมมีความพยายามปรับปรุงตนเองตามสถานการณ์ ทำให้เกิดการคงอยู่หรือสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมอันเกี่ยวข้องกับกระบวนการที่สำคัญทางด้านเศรษฐกิจ การจัดการแบ่งปันทรัพยากร การผลิต ตลอดจนการสร้างและรักษาสัมพันธ์ภาพทางสังคมและอารมณ์ซึ่งปรากฏในรูปลักษณะทางสังคม โครงสร้างความสัมพันธ์ บทบาทหน้าที่ของคนในสังคมชุมชน จากการศึกษาพบว่า การประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลาของชาวบ้านชุมชนบ้านยางน้อย ที่เริ่มจากการทำนาเป็นอาชีพหลักตามบรรพบุรุษในอดีต และต่อมามีการตลาดเพาะเลี้ยงปลาตามบริบทของพื้นที่ เนื่องจากการขาดคลองชลประทานไหลผ่านชุมชน และได้ผลผลิตเป็นที่น่าสนใจ ชาวบ้านจึงได้เพาะเลี้ยงปลาเป็นอาชีพเสริม เมื่อการเพาะเลี้ยงปลาสร้างรายได้มากกว่าทำนา ชาวบ้านบางกลุ่มจึงเปลี่ยนอาชีพจากการทำนาเป็นอาชีพหลัก มาประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลาเพื่อจำหน่ายเป็นอาชีพหลักแทนการทำนา และขยายตัวมากขึ้นเรื่อยๆตามลำดับ การดำเนินการดังกล่าวส่งผลให้โครงสร้างด้านต่างๆของเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนเปลี่ยนไป เช่น เทคโนโลยีและวิธีการใหม่ๆ การสะสมทุน และสิ่งอำนวยความสะดวก ค่านิยม ที่เน้นความสะดวกสบายความหรูหราฟุ่มเฟือย เกิดการประกอบอาชีพบริการในชุมชน ร้านค้า ร้านอาหาร เครื่องใช้อุปโภค บริโภคต่างๆ เพื่ออำนวยความสะดวก เพราะการประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลามีรายได้ที่แน่นอนพอสมควรมากกว่าการทำนา

จากสภาพดังกล่าวจึงส่งผลให้การประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลาของชุมชนบ้านยางน้อยขยายขึ้นในปัจจุบัน และผู้วิจัยพบว่า การรวมกลุ่มของผู้ประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลาเพื่อพัฒนาความร่วมมือในการกำหนดราคา การกู้ยืม และช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และพัฒนาการเพาะพันธุ์ปลาให้ได้ผลผลิตที่ดีขึ้น ผลการวิจัยสอดคล้องกับผลการศึกษาของชลิตา ใจหาญ (2555) วิจัยเรื่อง ปัจจัยการบริหารที่ส่งผลสำเร็จในการดำเนินงาน

ของกลุ่มอาชีพ ตามโครงการเศรษฐกิจชุมชนขององค์การบริหารส่วนตำบลป่าซาง อำเภอเวียงเชียงรุ้ง จังหวัดเชียงราย พบว่า ชาวบ้านอาจรวมกลุ่มกันอย่างไม่เป็นทางการหรือใช้กลุ่มที่เป็นนิติบุคคล เช่น กลุ่ม สหกรณ์ กลุ่มเกษตรกร มูลนิธิ หรือ สมาคม เป็นศูนย์กลางในการทำกิจกรรมหรืออาจจะร่วมกับนักพัฒนาเอกชน เจ้าหน้าที่พัฒนาของรัฐ เช่น พัฒนาตำบล เกษตรตำบล นักวิชาการซึ่งอาจเรียกว่าพหุภาคีในการแปรรูปผลผลิต หรือการตลาด เนื่องจากชาวบ้านมีระดับการทำมาหากินต่างกัน บางก็อยู่ในระดับพอมีพอกิน และบางก็อยู่ที่ยกระดับการค้า ดังนั้น การรวมกลุ่มกันผลิตจึงอาจเป็นไปเพื่อความตั้งใจเพื่อให้เกิดความพออยู่ พอกิน เพื่อความพึงพอใจเพื่อให้คุ้มกับการลงทุน และเพื่อผลกำไรโดยที่รวมกลุ่มเพื่อกิจกรรมทางเศรษฐกิจนี้ถือว่าการรวมกลุ่มระดับล่างสุดของสังคม และยังสอดคล้องกับผลการศึกษาของณัฐนันท์ ฐิตยาปราโมทย์ , สุขเกษม ลางคุลเสน (2553) ได้ศึกษาการพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารจัดการกลุ่มแบบมีส่วนร่วมของวิสาหกิจชุมชนเพาะและแปรรูปเห็ดบ้านสวนแม่วะ ตำบลสันดอนแก้ว อำเภอแม่ทะจังหวัดลำปาง พบว่าการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมและเพื่อพัฒนาประสิทธิภาพในการบริหารจัดการของกลุ่ม ได้แก่ ปัญหาเศรษฐกิจของประเทศทำให้ยอดขายลดลง ราคาเครื่องปรุงอื่นๆ มีราคาแพงเพิ่มขึ้น ความต้องการและความคาดหวังของกลุ่ม ได้แก่ การเพิ่มปริมาณให้มากขึ้นและการเพิ่มผลิตภัณฑ์ใหม่ ด้านการตลาดคือการปรับปรุงบรรจุภัณฑ์เพื่อให้ได้มาตรฐานสากล ด้านการเงินและบัญชีคือการทำบัญชีรายรับรายจ่ายที่ถูกต้อง มีการแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบชัดเจน ตามลักษณะโครงสร้างขององค์กร การผลิตทางกลุ่มมีการกำหนดปริมาณการ ด้านการตลาดปรับปรุงบรรจุภัณฑ์ใหม่และด้านการเงินและบัญชีมีการจัดทำระบบการทำบัญชีรายจ่ายและยังสอดคล้องกับการศึกษาของสุภาพ สุทธิรักษ์ (2551) ได้ศึกษาการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนสู่ความเข้มแข็ง กรณีดอกไม้ประดิษฐ์จากใบ เงินทุนนั้นส่วนใหญ่ได้มาจากค่าหุ้นของสมาชิกที่เกิดจากการร่วม ในด้านแรงงานมีการใช้แรงงานจากสมาชิกในกลุ่ม การเข้าร่วมกลุ่มผลิตจึงมีอำนาจต่อรองกับพ่อค้าคนกลาง และสอดคล้องกับผลการศึกษาของ สิริวรรณ ผอบแก้ว (2553) ได้ศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมของกลุ่มสตรีชนบทในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนของตำบลยางราก อำเภอโคกเจริญ จังหวัดลพบุรี ผลการศึกษาพบว่า เศรษฐกิจชุมชน เป็นระบบเศรษฐกิจที่มุ่งให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง และคนในชุมชนมีความสุขเป็นสำคัญ โดยกรอบของกิจกรรมที่ทำงานจะเป็นกิจกรรมทางการเกษตร กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร และกิจกรรมบริการที่กลุ่มชาวบ้าน องค์กรชุมชน องค์กรพหุภาคี (รัฐ เอกชน ประชาชน) เป็นผู้มีส่วนสำคัญในการคิดริเริ่ม ดำเนินการ และรับผลประโยชน์ สอดคล้องกับผลการศึกษาของ ถาวร คำพิระ (2551) ได้ศึกษาการเปลี่ยนแปลงและกระบวนการปรับตัวทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม กรณีศึกษาบ้านแก่งไฮ ตำบลหนองบัว อำเภอภูเรือ จังหวัดเลย พบว่า ลักษณะการเปลี่ยนแปลงด้านการประกอบอาชีพชุมชนประกอบอาชีพการทำไร่ ทำนา รองลงมาเป็นการเลี้ยงสัตว์ ผลผลิตส่วนใหญ่นำมาบริโภคภายในครัวเรือน ต่อมา มีการเปลี่ยนชนิดพืชที่ปลูก เช่น ข้าวโพด เพาะพันธุ์ไม้ดอกไม้ประดับ ส่งผลทำให้ความเป็นอยู่ของชาวบ้านเปลี่ยนแปลงไป มีรายได้เพิ่มขึ้นพร้อมกับรายจ่ายก็เพิ่ม ทั้งค่าใช้จ่ายในการลงทุนและค่าใช้จ่ายประจำวัน ทำให้เกิดเป็นหนี้ รูปแบบการบริโภคเปลี่ยนไป พึ่งพาธรรมชาติน้อยลง สิ่งอำนวยความสะดวกได้เข้ามามีบทบาทมากขึ้น ซึ่งการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจเป็นการเปลี่ยนแปลงตามกระแสโดยเฉพาะด้านอาชีพ ซึ่งเห็นว่าใครประสบความสำเร็จก็จะทำตามกัน สภาพความเป็นอยู่เดิมเรียบง่าย อยู่ตามธรรมชาติไม่พึ่งพาเทคโนโลยี ความสัมพันธ์ในครอบครัว เครือญาติเพื่อนบ้านแน่นแฟ้น มีการพึ่งพาอาศัยกัน เคารพผู้ใหญ่ แต่เมื่อวิถีชีวิตเปลี่ยนทำให้มีการดำรงชีวิตแบบสังคมเมือง เวลาส่วนใหญ่หมดไปกับการทำงาน เมื่อเกิดการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมของสังคมเมืองเข้าในหมู่บ้านทำให้เกิดการยอมรับสิ่งใหม่และความทันสมัย ซึ่งเป็นวัฒนธรรมทางวัตถุเป็นหลัก ความเชื่อและประเพณีทางศาสนา

ความเชื่อเรื่องเหนือธรรมชาติมีการเปลี่ยนแปลงน้อยมาก ผลการวิจัยสอดคล้องกับพุทธานนท์ บุญเรือง (2556) ได้ศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของอำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ พบว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคม ความผูกพันในครอบครัวมีการเปลี่ยนแปลงมากที่สุด และการเปลี่ยนแปลงรูปแบบโครงสร้างทางสังคม พฤติกรรมทางสังคมมีการค่อยๆเปลี่ยนแปลง

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะสำหรับนำผลวิจัยไปใช้

1.1 ผลการศึกษาวิจัยดังกล่าว พบว่า บทเรียนการปรับตัวของผู้ประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลาที่สามารถดำรงคงอยู่ได้เกิดจากการเรียนรู้จากประสบการณ์ในอดีตจนถึงปัจจุบัน การรักษาเอกลักษณ์ของการเพาะพันธุ์ปลาเป็นของตนเอง การรักษาตลาดมีจุดยืนของตนเอง จึงสามารถอยู่รอดได้ ดังนั้นผู้วิจัย จึงขอเสนอแนะต่อผู้ที่สนใจและต้องการนำไปประยุกต์ใช้ ควรคำนึงถึงข้อจำกัดดังนี้

ประเด็นที่ 1 ปัจจัยต่างๆที่เป็นตัวหนุนเสริมให้ผู้ประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลาได้เรียนรู้และปรับตัวให้ประสบความสำเร็จนั้นเป็นปัจจัยเฉพาะพื้นที่ เช่น สภาพพื้นที่ การคมนาคม น้ำจากคลองชลประทาน น้ำใต้ดิน ลักษณะทางกายภาพของแต่ละแห่ง ปัจจัยบางปัจจัยอาจจะไม่ปรากฏในพื้นที่ ที่ได้นำผลงานวิจัยไปใช้

ประเด็นที่ 2 การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ต้องอาศัยระยะเวลาในการวิจัยเก็บข้อมูลอย่างละเอียด ในขั้นตอนดำเนินการวิจัยเก็บข้อมูลควรให้ความสำคัญกับการเตรียมความพร้อมของชุมชน ให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการทำวิจัย สร้างความไว้วางใจ เชื่อใจ ความจริงใจต่อชุมชน เมื่อเกิดความสัมพันธ์ที่ดีต่อคนในชุมชนแล้ว ทำให้กลุ่มเป้าหมายให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี ได้ข้อมูลที่ถูกต้องและครบถ้วนตรงตามเป้าหมายที่ต้องการ

ประเด็นที่ 3 วิธีการประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลา อาจมีขั้นตอน วิธีการ องค์ประกอบที่หลากหลาย แตกต่างจากผลงานวิจัยซึ่งขึ้นอยู่กับวิธีการเก็บข้อมูลเชิงลึก เพราะการปรับตัวประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลา และวิธีการเพาะพันธุ์ปลาจะต้องใช้เวลาซึ่งไม่สามารถระบุได้ว่ายาวนานเท่าไร จึงต้องอาศัยการศึกษาจากผู้มีประสบการณ์ ผู้รู้ในชุมชน

2. ข้อเสนอแนะสำหรับชาวบ้านผู้ประกอบการ

2.1 ควรมีการรวมกลุ่มให้มากกว่านี้เพื่อให้รัฐเห็นความสำคัญในอาชีพเพาะพันธุ์ปลา ส่งเสริมการค้าและรัฐให้การสนับสนุนปัจจัยพื้นฐานและวัตถุดิบเลี้ยงปลา รวมไปถึงมีกฎหมายรองรับผู้ทำการประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลา

2.2 ควรมีการรวมกลุ่มให้รัฐเข้ามาส่งเสริมความรู้เรื่องการบริหาร การทำบัญชีครัวเรือน กฎหมายแรงงาน และ การซ่อมแซมอุปกรณ์เครื่องจักรต่างๆ

2.3 ควรมีการรวมกลุ่มเพื่อขอรับการสนับสนุนเงินทุนหมุนเวียนจากรัฐ ในรูปเงินกู้ปลอดดอกเบี้ยหรือดอกเบี้ยต่ำระยะยาว

2.4 ผู้ประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลาควรมีการประชุมปรึกษาวางแผนการผลิต และการตลาด การจัดระบบการขาย ไม่ให้มีการแข่งขันกันเอง ซึ่งเป็นผลทำให้ราคาขายหน้าฟาร์มและขายเริ่มราคาตกต่ำไม่คุ้มทุน

2.5 ผู้ประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลาควรวางแผนใช้จ่ายเงินที่เกิดจากการจำหน่ายลูกปลาแต่ละครั้ง ค่าแรงงาน ค่าวัตถุดิบ การขยายการเพาะพันธุ์ ค่าใช้จ่ายในครัวเรือน ค่าเล่าเรียนบุตรหลาน ค่ารักษาพยาบาล เป็นต้น เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด

3. ข้อเสนอแนะสำหรับผู้จะศึกษาวิจัยต่อยอด

3.1 ควรศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมและการเมืองจากการประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลาของชุมชนบ้านยางน้อย ตำบลยางน้อย อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

3.2 ควรศึกษาเปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมของกลุ่มผู้ประกอบการอาชีพเพาะพันธุ์ปลาในชุมชนบ้านยางน้อยและชุมชนอื่น มีความสอดคล้องและแตกต่างกันอย่างไร

3.3 ควรศึกษารูปแบบวิธีการประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลาวาทำให้เกิดความเสียหายต่อสภาพแวดล้อมบริเวณชุมชนและใกล้เคียงหรือไม่อย่างไร

3.4 ควรมีการศึกษาถึงปัจจัยที่ทำให้การประกอบอาชีพเพาะพันธุ์ปลาประสบความสำเร็จ

เอกสารอ้างอิง

- กาญจนา เหล่าโชคชัยกุล. (2552). *ทางเลือกเศรษฐกิจของชาวนาปากพนัง : กรณีศึกษาชาวบ้านวัดโบสถ์ ตำบลเกาะทวด อำเภอปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์).
- ชลิตา ใจหาญ. (2555). *ปัจจัยการบริหารที่ส่งผลสำเร็จในการดำเนินงานของกลุ่มอาชีพ ตามโครงการเศรษฐกิจชุมชนขององค์การบริหารส่วนตำบลป่าซาง อำเภอเวียงเชียงรุ้ง จังหวัดเชียงราย*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย).
- ณัฐนันท์ ฐิตียาปราโมทย์ และสุเกษม ลางคูลเสน. (2553). *การพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารจัดการกลุ่มแบบมีส่วนร่วมของวิสาหกิจชุมชนเพาะและแปรรูปเห็ดบ้านสวนแม่วะ ตำบลสันดอนแก้ว อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง (ชุดโครงการ)*. ลำปาง: สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง.
- ถาวร คำพิระ. (2551). *การเปลี่ยนแปลงและกระบวนการปรับตัวทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม กรณีศึกษาบ้านแก่งไฮ ตำบลหนองบัว อำเภอภูเรือ จังหวัดเลย*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย).
- พุทธินันท์ บุญเรือง. (2556). *การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของอำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์).
- สหกรณ์ประมงตำบลยางน้อย. (2555). *โครงการถ่ายทอดเทคโนโลยีการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำจืดแก่สหกรณ์ประมงผู้เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำโกสุมพิสัย ณ บ้านยางน้อย ตำบลยางน้อย อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม*. โครงการหนึ่งหลักสูตรหนึ่งชุมชน ของหลักสูตรวิทยาศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาประมง มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2539). *การศึกษาวิถีชุมชน : รูปแบบและการปฏิบัติโครงการศึกษารูปแบบการมีส่วนร่วมของโรงเรียนกับชุมชนในการจัดการศึกษา*. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2534). *ผลการดำเนินงานของคณะ สคช*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- สิริวรรณ ผอบแก้ว. (2553). *การมีส่วนร่วมของกลุ่มสตรีชนบทในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนของ ตำบลยางราก อำเภอโคกเจริญจังหวัดลพบุรี*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี).
- สุภาพ สุทธิรักษ์. (2551). *การพัฒนาวิสาหกิจชุมชนสู่ความเข้มแข็ง กรณีดอกไม้ประดิษฐ์จากใบยางพารา*. กรุงเทพฯ: สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร.